

11823

opr. XII 100
- 2/4

VI 10644

Gdynia

„Pomoc Polakom” „Polska żyje”
JOW Gr. Pom.

†† Komrad
Ciechanowski

†† Bartel Józef

M-1072/1823 Pom

**SPIS ZAWARTOŚCI
TECZKI**

Bartel Józef
T: Nr. 1042/1823 Pom.
Gdynia, Polskie Żyćie - JOW
"Gryf Pom."

I./1. Relacja —

I./2. Dokumenty (sensu stricto) dotyczące relatora —

I./3. Inne materiały dokumentacyjne dotyczące relatora —

II. Materiały uzupełniające relację k. 4 s. 1-4

III./1. Materiały dotyczące rodziny relatora —

III./2. Materiały dotyczące ogólnie okresu sprzed 1939 r. —

III./3. Materiały dotyczące ogólnie okresu okupacji (1939-1945) —

III./4. Materiały dotyczące ogólnie okresu po 1945 —

III./5. Inne ... —

IV. Korespondencja —

.....

.....

.....

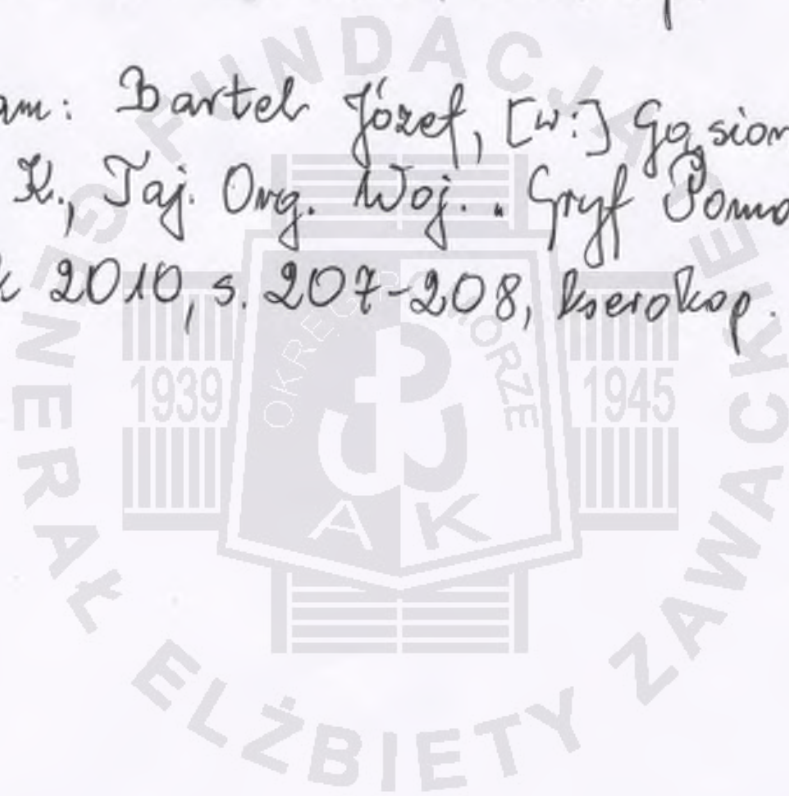
V. Nazwiskowe karty informacyjne k. 25

VI. Fotografie lora k.

11. Materiały uzupełniające relacje -
Bartel Józef:

1. Ciechanowski S., biogram „Bartel Józef”,
[w:] Stow. biograficzny konspiracji
pomorskiej 1939-1945, pod red. E. Zawackiej,
Tomii 1997, z. 2, s. 28, kserokop. k. 3 s. 1-3

2. Biogram: Bartel Józef, [w:] Gąsiorowski A.,
Steyer S., Taj. Org. Woj. „Gryf Pomorski”,
Gdańsk 2010, s. 207-208, kserokop. k. 1 s. 4

Bartel Józef (1894–1955), ksiądz, kier. organizacji „Polska Żyje”, kmdt Nadmorskiego Okręgu TOW „Gryf Pomorski”.

Urodzony 24 X 1894 r. w Czarsku, pow. Chojnice; syn Józefa, z zawodu listonosza i Klary z d. Mrozińskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Czarsku uczył się w gimnazjum „Collegium Marianum” w Pelplinie, następnie w niemieckim gimnazjum w Nakle n/Notecią. Tam w 1915 r. zdał maturę. W gimnazjum w Nakle aktywnie działał w tajnej organizacji młodzieżowej Towarzystwo Tomasza Zana. W 1916 r. został powołany do wojska niemieckiego, w którym służył do chwili zakończenia I wojny światowej.

W 1919 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Pelplinie. Świecenia kapłańskie otrzymał 17 VI 1923 r. Pełnił obowiązki wikariusza w Kościerzynie, a następnie w Wąbrzeźnie. W 1926 r. został oddelegowany na stanowisko prefekta i nauczyciela do Ośrodka Szkolno-Wychowawczego Nr 2 dla Głuchych im. J. Sierzyńskiego w Wejherowie. Był orędownikiem spraw ludzi kalekich i upośledzonych umysłowo. W 1933 r. został kierownikiem tego ośrodka i pełnił tę funkcję do pierwszych tygodni okupacji niemieckiej. Usunięty na przełomie września i października 1939 r., pozostał jednak jako wikariusz u proboszcza parafii św. Trójcy ks. Edmunda Roszczynialskiego.

✓ W drugiej połowie września 1939 r. ks. Roszczynialski skupił wokół siebie w nieformalną grupę Polaków celem niesienia pomocy ludności polskiej, znajdującej się w szczególnie trudnej sytuacji materialnej. Ks. Bartel był „prawą ręką” ks. E. Roszczynialskiego w tej grupie charytatywnej, która przyjęła nazwę „Pomoc Polakom”. Po aresztowaniu w dniu 25 X 1939 r. ks. Roszczynialskiego ks. Bartel przejął kierownictwo grupy. W obawie, że aresztowanie to miało jakiś związek z grupą „Pomoc Polakom”, zawiesił jej działalność; wznowił i poszerzył ją w początkach grudnia, jako organizację konspiracyjną. Poza opieką społeczną podjęto konspiracyjną opiekę medyczną, działalność informacyjno-propagandową, wywiad i kontrwywiad oraz działania wojskowe w zakresie przygotowania oddziałów zbrojnych, które miały wystąpić z chwilą załamania się Rzeszy Niemieckiej. Dla sprawnego działania i pełnego zakonspirowania dobrał ks. Bartel kilka zaufanych osób. Każdej z nich po zaprzysiężeniu powierzył kierowanie jednym z ww. zakresów ✓ działania. Swoim zastępcą wyznaczył por. rez. inż. Grzegorza Wojewskiego, powie-

28 „Słownik biograficzny konspiracji pomorskiej 1939-1945”, cz. 2, t. X, wyd. JAPAK

rzając mu jednocześnie kierowanie działalnością wojskową. Sam, prócz ogólnego kierownictwa, przejął również dział informacyjno-propagandowy.

Gdy w połowie grudnia 1939 r. przyjechał do Wejherowa z Warszawy emisariusz Komendy Obrońców Polski — późniejszy działacz konspiracyjnej organizacji „Front Odrodzenia Polski” — P. Powidzki, skontaktował się z ks. Bartlem i przekazał mu kilkanaście egzemplarzy konspiracyjnej gazetki KOP „Polska Żyje”. Ksiądz Bartel zmienił nazwę organizacji „Pomoc Polakom” na „Polska Żyje”. Do 1942 r. PŻ zintensyfikowała poważnie swą działalność we wszystkich kierunkach działania i rozszerzyła swój zasięg na cały powiat morski z Helem włącznie oraz częściowo na Gdynię. Od połowy 1941 r. ks. Bartel utrzymywał kontakty z przyjeżdżającymi z Warszawy emisariuszami Okręgowej Delegatury Rządu na Okręg Pomorski, w charakterze których występowali Czesław Dawidzki i Jan Teska. W czerwcu 1942 r. z ks. Bartlem nawiązał kontakt Józef Koszałka i powołując się na zalecenie Prezesa Rady Naczelnej TOW „Gryf Pomorski” — ks. Józefa Wryczy zaproponował mu połączenie obu organizacji. Ks. Bartel wyraził zgodę, gdyż jak twierdził, ks. Wrycza był dla niego autorytetem. W lipcu 1942 r. doszło do spotkania przedstawicieli władz naczelnych TOW GP i kierownictwa PŻ, na którym dokonano fuzji obu organizacji, pod nazwą Tajna Organizacja Wojskowa „Gryf Pomorski” (TOW GP). Na terenie powiatu morskiego kierownictwo Komendy Okręgu TOW GP przejęło dotychczasowe kierownictwo PŻ.

W końcu kwietnia 1943 r. ks. Bartel został powiadomiony przez Wojewskiego o zdobyciu informacji, że gestapo planuje w pierwszych dniach maja przeprowadzić aresztowania wśród członków TOW GP. Za poradą Wojewskiego, aby wyjechał z Wejherowa, ks. Bartel opuścił swe mieszkanie i tymczasowo ukrył się u sióstr zakonnych „Wincetek”, skąd chciał zorganizować konspiracyjną kwaterę poza Wejherowem. Jednak 3 V 1943 r. uznał, że jego ukrycie się i uniknięcie w ten sposób aresztowania może spowodować represje gestapo wobec jego współpracowników, z którymi chciał być razem. Wrócił więc do swego mieszkania. Tam zastał już gestapowców przeprowadzających rewizję. Został odprowadzony do więzienia w Wejherowie, gdzie było już uwięzionych kilkunastu członków TOW GP aresztowanych tego dnia. Następnego dnia został przewieziony do aresztu śledczego gestapo w Gdańsku. Tam został poddany śledztwu przy zastosowaniu tortur. Po zakończeniu śledztwa został 1 XI 1943 r. uwięziony w obozie Stutthof (nr więźnia 26327), a 4 II 1944 r. został przeniesiony do obozu w Mauthausen. Szef Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Rzeszy, polecając komendantowi obozu Stutthof skierować ks. Bartla do Mauthausen, nakazał mu powiadomić komendanta Mauthausen, że należy go traktować, jak każdego więźnia III stopnia; natomiast przeniesienie ks. J. Bartla do obozu w Dachau nie wchodzi w rachubę ze względu na poważne materiały go obciążające.

Po przywiezieniu do obozu w Mauthausen został poinformowany, że został skazany na dożywotni pobyt w obozie. Po pewnym czasie nawiązał w Mauthausen kontakt z obozowym ruchem oporu. Mimo ciężkiej pracy w dzień, przyjął propozycję kierownictwa obozowego ruchu oporu. Wyznaczony do konspiracyjnej grupy „nocnych pisarzy”, w nocy po apelu sporządzał wykazy zamordowanych i zmarłych w obozie. Wykazy te miały stanowić dowody zbrodni hitlerowskich, służyły również do powiadomienia po wojnie rodzin zamordowanych.

3
3
✓ Po wyzwoleniu obozu przez wojska amerykańskie 5 V 1945 r., z chwilą powstania możliwości, wrócił do kraju. Dnia 6 VII 1945 r. objął administrację parafii w Dobrczu, pow. Bydgoszcz. W 1947 r. został mianowany wizytatorem nauki religii w zakładach specjalnych i dla głuchoniemych oraz duszpasterzem głuchoniemych. Dnia 19 VIII 1947 r. otrzymał instytucję kanoniczną. Od 1 III 1951 r. pełnił funkcję kapelana więzienia w Fordonie.

Będąc proboszczem w Dobrczu oraz pełniąc szereg dodatkowych funkcji duszpasterskich, działał również w różnych organizacjach świeckich, m.in. był przewodniczącym Okręgowej Komisji Księży przy Zarządzie Okręgowym ZBoWiD w Bydgoszczy. Z funkcji tej zrezygnował w 1952 r. W sierpniu 1951 r. został wybrany jako delegat na Krajowy Kongres Polskich Organizacji Kombatanckich, który odbył się 1–2 IX 1951 r. w Warszawie.

Przez dziesięć lat ciężkiej pracy duszpasterskiej oraz zaangażowania w świeckiej pracy społecznej nie korzystał od chwili wyjścia z obozu z żadnego urlopu wypoczynkowego. Gdy proponowano mu odpoczynek, mówił z uśmiechem: „Dość się napróżnowałem w obozie”.

Zmarł 7 II 1955 r. w Dobrczu. Pochowany został na cmentarzu przykościelnym. W pogrzebie uczestniczyło około 100 kapłanów, a wśród nich wielu byłych więźniów obozów koncentracyjnych.

Był autorem artykułu pt. „Opieka nad głuchoniemymi, niewidomymi i umysłowo opóźdzonymi”, opublikowanym w Miesięczniku Diecezji Chełmińskiej w 1932 r.

AGKBZ p NP-IP, akta rozprawy z 5 III 1946 Specjalnego Sądu Karnego w Gdańsku przeciwko Janowi Mościckiemu; AKWMO-Bydgoszcz, sygn. 0221, t. 1, kr 230–231, AMSt., sygn.: I-III-849, I-III-40294; Rel.: Makurat G., Dawidzki Cz. oraz Wojewska-Medyńska G. (w zbiorach autora); C i e c h a n o w s k a K., *Konspiracyjna działalność w zakresie opieki społecznej*, Universitas Gedanensis 1989, nr 3, s. 99–100; C i e c h a n o w s k i K., *Ruch oporu...*, (tu niewłaściwe imiona Antoni i Jan); J a c e w i c z W., W o ś J., *Martyrologia Polskiego Duchowieństwa Rzymsko-Katolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939–1945*, t. I, z. 2, Warszawa 1977; K o n e f a ł R., *Dzieje parafii w Dobrczu*, praca dypl. pod kierunkiem ks. dr. Anastazego Nadolnego, Pelplin 1987; P o d l e w s k i S., *Wierni Bogu i Ojczyźnie*, 1985, s. 125; T. J., *Wspomnienia pośmiertne o ks. Józefie Bartlu*, Kuźnica Kapłańska 1955, nr 4.

Konrad Ciechanowski

Bartel Józef (1894–1955), ksiądz, kierownik organizacji „Pomoc Polakom” przekształconej na „Polska Żyje”, komendant okręgu morskiego TOW „Gryf Pomorski”. 4

Urodzony 24.10.1894 r. w Czersku, pow. Chojnice, syn Józefa (z zawodu listonosza) i Klary z d. Mrozińskiej. Ukończył szkołę powszechną w Czersku, następnie uczęszczał do Collegium Marianum w Pelplinie. Maturę uzyskał w 1915 r. w gimnazjum w Nakle n/Notecią. W 1916 r. powołany został do wojska niemieckiego, gdzie służył do zakończenia pierwszej wojny światowej. W 1919 r. wstąpił do Seminarium Duchownego w Pelplinie i w 1923 r. otrzymał święcenia kapłańskie. Początkowo był wikariuszem w Kościerzynie, a następnie w Wąbrzeźnie. W 1933 r. mianowano go kierownikiem Ośrodka Szkolno-Wychowawczego dla Głuchych w Wejherowie, gdzie od 1926 r. był prefektem i nauczycielem. Pozostawał na tym stanowisku do początku okupacji niemieckiej. We wrześniu 1939 r. został współpracownikiem ks. Roszczynialskiego, który stworzył nieformalną grupę mającą na celu niesienie pomocy Polakom, którzy z racji działań wojennych i okupacji znaleźli się w trudnej sytuacji. Grupa przyjęła nazwę „Pomoc Polakom”. Gdy 25.10.1939 r. ks. Roszczynialski został aresztowany (prawdopodobnie z powodu swojej przedwojennej działalności) i dzień później rozstrzelany w Cewicach koło Lęborka, kierownictwo grupy przejął ks. Bartel. Ze względów bezpieczeństwa zawiesił on czasowo jej działalność, by ją wznowić w początkach grudnia tego roku. Rozszerzył funkcjonowanie o zakres informacyjno-propagandowy oraz o działania o charakterze wojskowym. W połowie grudnia 1939 r. emisariusz Komendy Obrońców Polski (KOP) przekazał kierownictwo grupy gazetki podziemne, m.in. „Polska Żyje”. Nastąpiła wówczas zmiana nazwy organizacji „Pomoc Polakom” na „Polska Żyje”, którą zapożyczono od organu KOP. Od połowy 1941 r. ks. Bartel utrzymywał

*Gąsiorowski A. Steyer K. Tajne Org. Wojsk.
„Gryf Pom.” Gólanek 2010 407*

Krzysztof Steyer

408

kontakty z emisariuszami Okręgowej Delegatury Rządu na Okręg Pomorski. W czerwcu 1942 r. rozpoczął negocjacje z przedstawicielami TOW „GP” zakończone przyłączeniem się do tej organizacji. W maju 1943 r. został zatrzymany w ramach masowych aresztowań, które wówczas nastąpiły wśród członków i współpracowników „Gryfa”. Początkowo przetrzymywany był w więzieniu w Wejherowie, następnie przewieziony do aresztu śledczego gestapo w Gdańsku. Po śledztwie 1.11.1943 r. osadzony w obozie Stutthof (nr ob. 26327). W 1944 r. przeniesiono go do KL Mauthausen. Tam włączył się w działalność obozowego ruchu oporu. Sporządzał wykazy zamordowanych i zmarłych w obozie, co miało być dowodem zbrodni niemieckich oraz informacją dla rodzin tych, co nie przeżyli. Po wyzwoleniu obozu w maju 1945 r. powrócił do kraju i zajął się ponownie działalnością duszpasterską. Początkowo był administratorem parafii w Dobrczu, w pow. bydgoskim, następnie wizytatorem nauki religii w zakładach specjalnych oraz duszpasterzem głuchoniemych. Od marca 1951 r. był kapelanem więziennym w Fordonie. Zmarł 7.02.1955 r. w Dobrczu, gdzie został pochowany na cmentarzu przykościelnym.

B. Chrzanowski, A. Gąsiorowski, K. Steyer, dz. cyt., s. 396–397; K. Ciechanowski, *Bartel Józef (1894–1955)*, [w:] SBKP, cz. 2, s. 28–30.

T:U: 10 92 / 1823 Pom.

Gdyńia

Bartel Józef
Karty informacyjne
k. 25

100

ks. Bartel Józef

Wętkowo
Polska Żywa

przedroczony dyrektas milicyjny dla gminnych w Wętkowie
sa, inni organizacje tj. org. "Polska Żywa", pozostaj
wskazanej do ^{misji} TDU Gryn + Pam. ;
pomoc dla rodzin po pomordowanych i poległych
i przebywających w obozach koncentracyjnych i podobnych
grupa ta została stworz. 30. IV 43 (jako Gryn +)

12 ul. Żofii Albrechtowej - Palatoway k 304 P/78

FUNDACJA
Województwa Pomorskiego
Bartel

Województwo

Ks. Józef Bartel, ur. 23.10.1894 w Czersku, działacz niepodległościowy w l. 1919-1920, w okresie międzywojennym prefekt w zakładzie głuchoniemych w Wejherowie. Tam mieszkał w latach okupacji. Współorganizator konspiracyjnej charytatywnej organizacji "Pomoc Polakom", następnie członek kierownictwa "Polska Żyje". Z tą organizacją przechodzi do TOW "Gryf Pomorski". Aresztowany 2.5.1943r. i więziony w czasie śledztwa w gestapo w Gdańsku do 1.11.1943r. następnie skierowany do Stutthofu. Stąd 26.11.1943r. jako więzień III stopnia, na specjalne zarządzenie Kaltenbrunnera skierowany do Mauthausen jako więzień III stopnia. Po wojnie był proboszczem w województwie bydgoskim.

Źródło: K. Ciechanowski, Obsada pers. T.O.W. Gryf Pom.
"Pomerania" 1977/5.

WZBIETY ZA

ks Bartel Józef

Wejherowo

Pom. spot. 3.

„Gryf” Polysko 2415

- Przywódcą organizacji charytatywnej „Polska Żyje” w Wejherowie.
- Artyk. R. Baldachana: „A jednak walczymy do końca...” w Dzienniku Bałtyckim z dn. 30. III 1969r w sekcji „Prasa o ruchu oporu na Pomorzu” lp 5.

z. d. 9. I. 90.

Ks Baebel

agent v 1943 v

4
kejtavos?
TOW GP

Zmódto feneceki 227 stv 12 jansz (adymé)
I/str. 12

... "Polska Żyje"
"GP" 5

ks. Bartel Józef

Od lipca 1942 do 2.V.1943 zaangażowany był
w Głównym Wydziale Organizacyjnym TOWi "GP"
jako kierownik oddziału propagandy i infor-
macji.

zob. Praca mag. Sł. Piaszowski „Udział księży
Diec. Chełm. w Ruchu Opow” str. 88

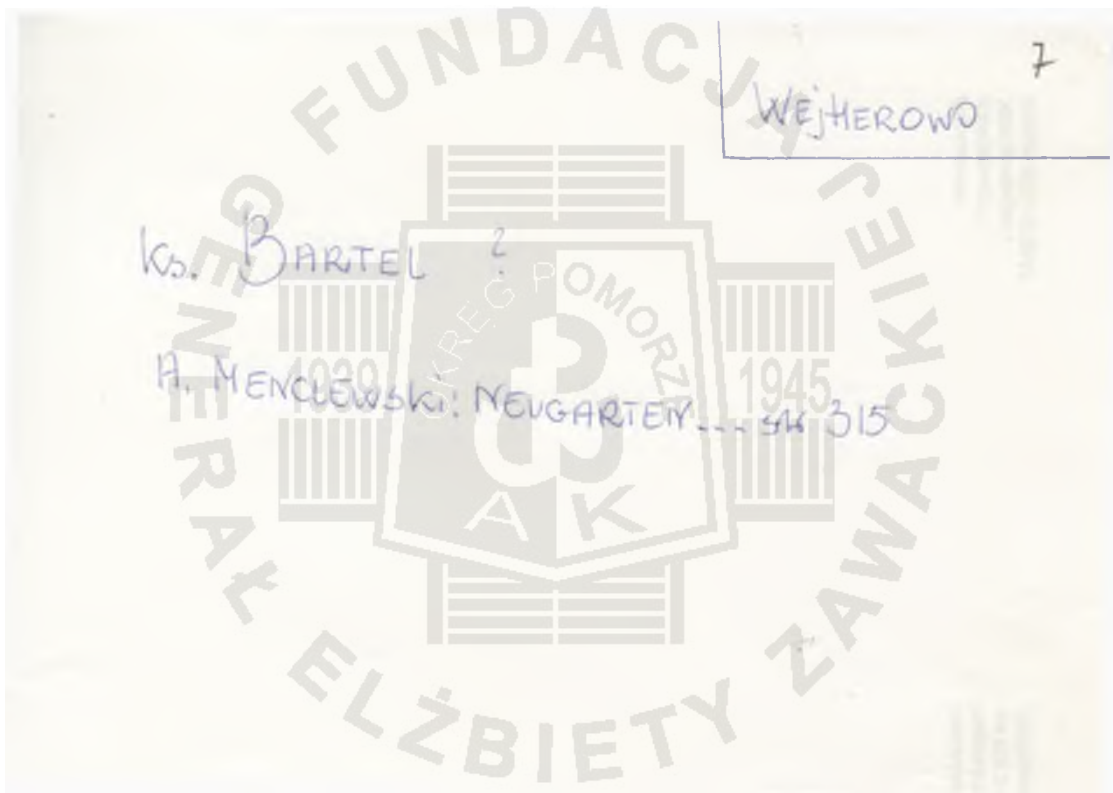
D.W.

Bartel Józef

grupa Pom. 6
Wojnowo

Brigada, pierwsza piątka urodzonego "Polska,
ciężka" w 1942 - Lipiec, razem z Wojnowskim
Gregorzem przedchodzą do "Grupa..."

Ciechanowski K., "Polskie dramaty w 1942 -
Rok "Grupa Pomianowskiego", Dla czego?" Dz. Bałt
1989, z 7, ok. (AP AK Ziomy z. Kopec, 55)
K 4. - 1994

Hejnowo 8
Tolska Zupic

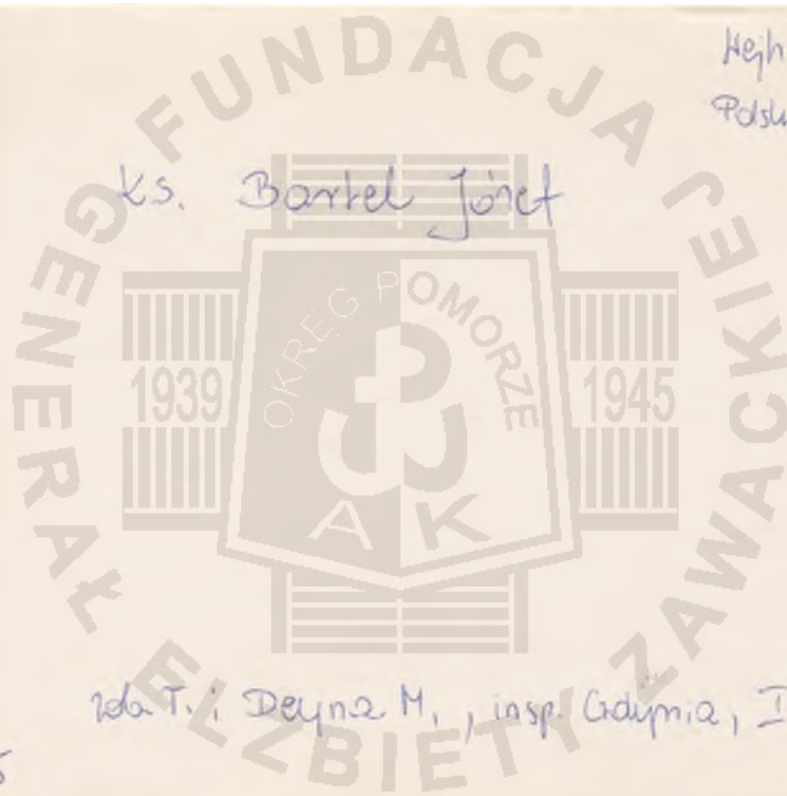
ks. Bartel J.

206 T.!, Szamla Fr., insp Gdynia, I/1

JMM-PS

Hejnowo 9
Polska Tytuł

ks. Bartel Józef

red. T. i Deyna M., insp. Gudymia, I / 2

JMM-95

a

Кейханово
Полше тиле

Bartel J. ks [Jord]

Затонцел најприс омы стартатис-
ней о, уешкнич тейој орг. „Полше тиле”

1939 1945
Bistram-
20b. T. G. Holmret, uisp G. dymé,

H.M.H.

ks. BARTEL JOZEF

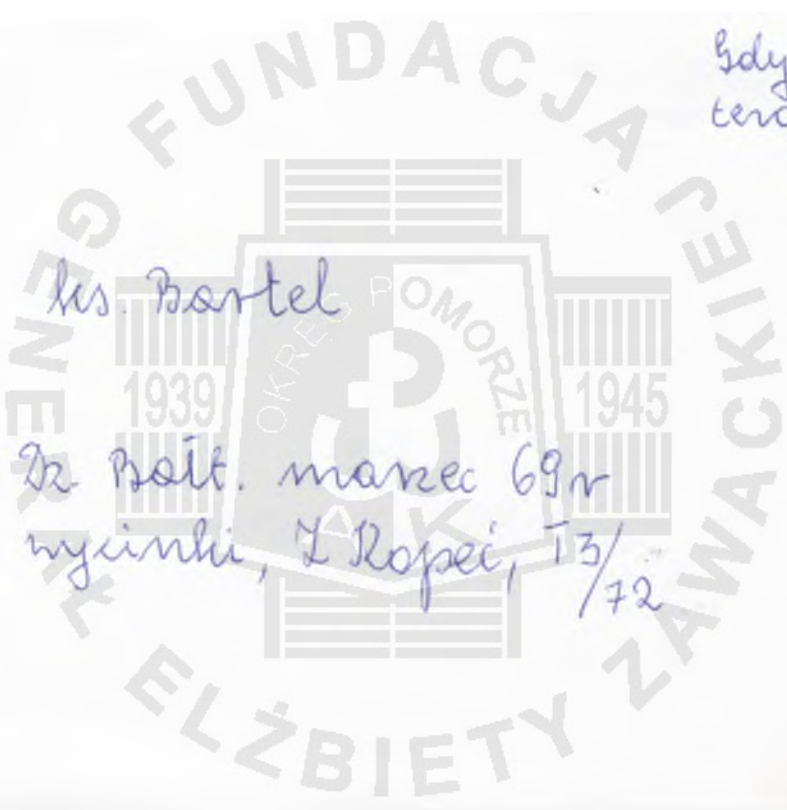
Gdynia M.
"Pomoc Polakom"
"Polska Żyje"
TOW "Gryf Pomorski"
Gdynia

Bartel przejął kierownictwo nieformalnej grupy konspiracyjnej "Pomoc Polakom" po aresztowaniu jej kierownika ks. Edmunda Roszczynialskiego w listopadzie 1939r. "Pomoc Polakom" powstała na początku października 1939r. w Wejherowie i za cel postawiła sobie udzielanie pomocy, przede wszystkim materialnej prześladowanym przez okupanta Polakom oraz rodzinom poległych i zamordowanych. Bartel zreorganizował ją i utworzył z niej organizację konspiracyjną pod nazwą "Polska Żyje". Pomoc charytatywna była w dalszym ciągu kierunkiem zasadniczym w działalności grupy, choć zajęła się ona także propagandą, dywersją i wywiadem. Dokooptowany do kierownictwa organizacji por. rez. inż. Grzegorz Wojewski, przejął działalność wojskową, rozszerzył jej zasięg obejmując m.in. Gdynię, Gdańsk, a dzięki osobistym powiązaniom dotarł aż do Chełmna. W połowie 1942r. "Polska Żyje" zgłosiła akces do TOW "Gryf Pomorski".

K.Ciechanowski, Regionalne, [w:] Walka podziemna., s. 211.

MGr'94

Gdynia 12
teror

ks. Bartel
Dz. Polt. marec 69r
myciniki, 2 Kopeci, 13/
72

Leghnow 11/3
Pomoc Polakom

Borkel Józef ks.

K. i. potłoni miesięcie 1938 r. wrho-
wet do org. charytatywniej "Pomoc
Polakom" Marię Milerowską

zł. T.: Milerowska-Potnykows M.,
ul. sp. Gdynie 12 / 1 / s. 1, 4, 5

KHM-PS

Gdynie 1.4
"Polskie Życie"

Bortel Józef

Zesłałem do org. "Polskie Życie"
Gertrudę Plewą. Przez pewien czas udawała
się w jej mieszkaniu z Teodorem Pichy i
jej huczał przy ul. Kmitkowskiej nr 6.

zob. T.: Plewa G., ul. Gdynia, I/1/s.1
HMM-pi

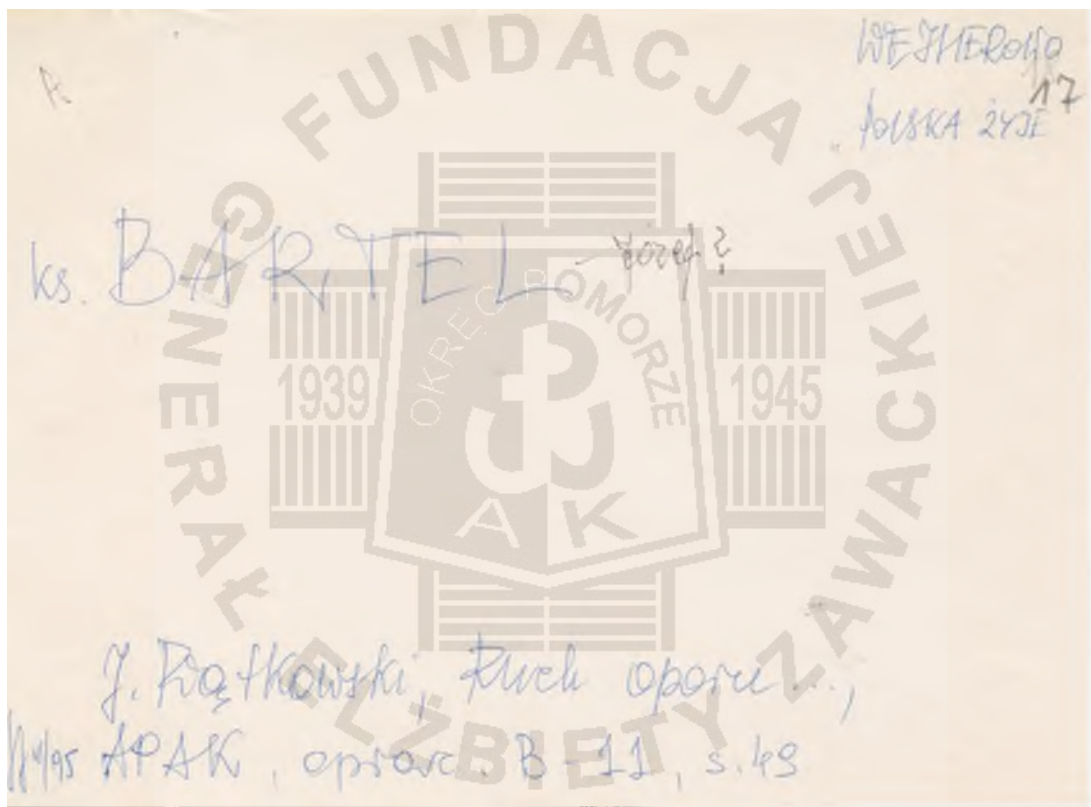

Dante Jónat

16

zob.: ant. K. Lidano Isliqo, 1011. Gnyt
Pomonli⁴, Pomeravia 1/1989
(fragm. H tenie G. Malunet uspr. Gdynie)

hmm

Gdyńskie 118

Bantel - Isigolz [Jant]

Atelst. t. xii, str. 250, vel. Olszyniejski G.

4322/85

ks. Bartel J. (?)

Gdynia 20

Współpracował z nim
ks. Teodor Plewa, będący
kapłanem TOW Gryf Pom. na
powiat morski.

rel: Plewa Teodor t. os. A-1015-
-1759 imp. Gdynie

l. 82. XI 199

ks. Bartł Józef

Wejherowo 27
"Polska Żyje"

Działalność razem z Józefem Bartłem i
Bystroniem i Teodorem Plewą w
org. "Polska Żyje" założonej przez
ks. Edmunda Roszszymialskiego;
prowadzenie tajnej pomocy charytaty-
wnej.

rel: Bystromi Józef k.osob. II-1016/1760
inop. Gdynia

ssz. XI 198

^a
ks. Bartel Józef

Gdynia 22
Pomoc Polakom
Polski Żyć
TOK G. Pom.

ur. 23. 10. 1894r. w Gersku;
współorganizator org. "Pomoc Polakom",
członek kierownictwa "Polskie Żyć" scalony
z TOK Gdynia Pom., areszt. 2.05. 1943r. i
więzienie w gdańskim gestapo do 1.02. 1943;
potem w Mauthausen (od 26.04. 1943r.);
przeżył oboję

zob: Stronicki Zbigniew, "Pamięci godni -
dziejnicki słow. biograficzny" 1275-198",
wyd. 2 1986r. str. 83

Kłb. IV 2008

a

ks. Bartel Józef

Wejherowo 213
"Polskie Życie"
↓
JOW Gr. Pom.

Reprezentował kierow. organizacji
"Polskie Życie" w czasie fuzji z
JOW Gr. Pom. - VI 1942r.

Ciechanowski, Dowład, Życie i śmierć
bohatera, Goleński 1980
Str. 59

WSZ.TX 100

a

Tow. Spół. Szw.
Wyrzeczowo
24

BARTEL Józef

Urodz. 24 X. 1894 r. w Bzewsku, pow. Chojnice.
Kierownik organizacji „Słaska Żyć”,
kandydat wadmorskiego Okręgu Tow. „Spół.
Somorski”.

Zob. Starek biograf. Tow. Spół. t. II, str. 28
Fundacja Hrabstwa Somorskie FK
Toruń, 1990 r.

13.11.2002

ks. Bartel Józef

Wejherowo 25
Dw. Gr. Pon.

Mimo informacji o mejscych ustępie
w dn. 4-5 maja 1943r. aresztowaniach członków
„Gryfa”, wrócił do parafii, aby dzieł
kosze swoim współpracownikami; został
aresztowany 6 maja 1943r.

zob: tenże, problemowa „Gryf” nr. 8 (Ciech anowski),
str. 25

AGz. II 101

Bartel Józef

